

Perspektiivid, võimalused ja kanoonilised viisid kahe õigeusu autonoomse kirikustruktuuri taasühinemiseks Eestis

Ütlen kohe ära, et oma tüübilt ei anna ma kuidagi akadeemilise lektori mõõtu välja, aga nagu isa Toomas oma ettekannet lõpetades ütles: *otsige eelkõige Jumala riiki ja kõik muu antakse teile pealegi* (Mt. 6: 33), siis tahaks seda tõesti väga otsida ja paluda Jumala armu, et sellel teel ka midagi õnnestuks. Ja kuna ei tunne ennast väga kindlalt dokumentidega opereerimisel, siis pigem jagaksin teiega seda, mida on nähtud ja kuuldud sellest ajast peale, kui tekkis mõneti lausa ilmutuslik äratundmine, et õigeusu tee on hea tee.

Ühes mitmete eakaaslastega jõudsime usu juurde pimedal ateismi ajastul, mis omamoodi ajendas sisemist vabadust otsima. Tekkisid vaimulikud vajadused, tekkis nälg ja janu tõe järele, ja selle mõjul sai hakatud ringi vaatama, et kus on siis need vaimuviljad, millest räägib Pühakiri, millest räägib Kristus ise? Ja kuna hinges kord juba selline janu oli, siis ilmselt õnnestuski Jumala suurest armust hakata nägema neid vaimuvilju teistes inimestes, seespidi nende sees. Nagu on öeldud: „Imeline on Jumal oma pühades“ (Ps. 68: 36). Tasapisi hakkasime siis neid pühasid inimesi otsima, siit ja sealt.

Aga alustuseks soovisime välja selgitada, kus on need meie vaimulikud juured ja kus on see hingekodu, kus meie saame tillukese väeti lapsukesena kasvada ja kosuda ning emapiima imeda, nagu apostel Paulus ütleb – algul on piimatoit, pärast aga tahkem toit. Ja seda piimatoitu võis saada küll. Olgugi et oli ateismi ajastu, oli veel vaimukandjaid mehi, keda ei oldud tapetud ja kes said tunnistada. Nii nagu on öelnud Saarovi vaga Serafim: „Pidage meeles, isakesed, te olete vaid väikesed tunnistajad.“ Näha ja kuulda neid väikeseid tunnistajaid, kes andsid tunnistust kõige suuremast, sellest, kes on alfa ja oomega, oli väga suureks lohutuseks ja kosutuseks. See andis julgust seda teed käia ja sellel teel otsida ning vaeva näha, sest nagu on öeldud: „Võta oma rist ja käi Minu järel“ (Lk. 9: 23).

Ka meil siin Eestimaa pinnal oli taolisi vaimukandjaid mehi, kellega me vahetult kokku puutusime ja suhelda võisime: isa Vjatšeslav Jakobs, tulevane metropoliit Kornelius, isa Vladimir Zalipski, kes teenis 30 aastat Neeva Aleksandri peakirikus ja seal palju hääd vilja kandis; isa Valeri Povedski, kes oli olnud nende mõlema vaimulik isa ja kelle enda vaimulik isa oli omakorda olnud Moskva pühamees Aleksei Metšov.

Nende inimestega suheldes tekkis huvi vaimuliku elu vastu, aga mis oluline – teatud vaimuliku soojuse kogemus. Midagi sarnast, mida me ka praegu kogeme Neeva

Aleksandri katedraalis, kus ma nüüd juba ise 30 aastat teeninud olen. Selles pühas majas, pühas kojast on palju soojust. Seal on kohal kõikide eelnevalt teeninud preestrite pühad palved. Isegi isa Joann Ümarikuga õnnestus kohtuda vähe aega enne tema surma. See on unustamatu mälestus. Koos isa Toomasega teenisime peakirikus eestikeelseid Liturgiaid juba 30 aastat tagasi, 1990ndate alguses. Mitte kunagi ei lähe meelest üks pilt: seisan aujärje ees ja vaatan altari sügavusse, käärkambri uks on lahti, seal aga istub pärast Liturgiat isa Vladimir – pisut kühmus, mõtlik. Tal oli siis juba väga raske teenida, sest ta oli rängast haigusest kurnatud. Ja seal tema poole eemalt vaadates, kogesin selgelt, et näen teda viimast korda kirikus. Ja nii see oligi.

Need isakesed, keda me nägime, hakkasidki meid siis tasapisi kasvatama. Ja millega? Eeskätt oma eeskujuga. Eeskätt oma meelelaadiga, oma mõtteviisiga, oma sooja rahuliku vaimuga. „Omandage rahulik vaim ja tuhanded teie ümber pääsevad.“¹ Kui sa näed seda teises inimeses, siis see julgustab. Julgustab ja lohutab.

Hiljem sai kokku puutunud isa Nikolai Gurjanoviga Zaliti saarelt. Oli selline püha vanake – paljud peavad teda pühakuks, ehkki teda ei ole veel ametlikult kanoniseeritud. Kui poleks olnud teda, ei oleks ma tõenäoliselt preestriks saanud. Aga mida sai siis tema juures kogetud? Esimene asi oli sügav sisemine paljastus. Üldsegi mitte mingisugune magus paitamine või lahke vastuvõtt; väga suur katsumus oli. Aga see oli hää, see oli kosutav ja kasvatav ja n-ö mõistusele toov.

Siis tulevad meelde niisugused sõnad, mida on öelnud üks Venemaa pühamees – ma ei hakka nimetama tema nime, et mitte eksida... Ta kirjeldab, kuidas tema juurde tulevad pihile inimesed ja ütlevad nõnda: kuidas ma ometi võisin nii teha? Kuidas ma ometi võisin nii sügavale langeda? Kuidas ja kuidas? Aga vastus on ju väga lihtne – mida muud siis oligi minult oodata? Taolised kogemused teevad natukene vaiksemaks ja tasasemaks, õpetavad hindama seda suurt armu, mida meie peale on valatud, mida Kristus Jumal meie peale lakkamatult valab. Eelkõige tahaks selle eest tänada. Ikka ja jälle.

On tõsiasi, et meie juured ulatuvad kaugele tagasi Emakiriku rüppe. Siinkohal tahaksin mainida ka Kroonlinna isa Joanni, sest tema on see püha isa, kelle õnnistusel kasvas üles meie püha piiskopmärter Platon. Hoian käes raamatut „Tallinna püha piiskopmärter Platon“, mille on välja andnud meie Püha Issidori Õigeusu Kirjastuselts. See raamat koosneb paljudest dokumentidest. Otseselt nendest asjadest, mis on tegelikult olnud: kirjadest, muljetest, inimeste tunnistustest jne. Piiskop Platonist ma tahaksingi natuke lähemalt rääkida, sest see, mida temal tuli läbi elada, on küllaltki sarnane praegu toimuvaga. Ütleksin nii, et pole halba ilma heata. See on meie, õigeusklike kristlaste mõtteviis, et hoida alati head mõtet –

¹ Saarovi väga Serafimi õpetus.

helget, tervet, puhast mõtet. Vaga isa Paissios Athose mäelt rõhutab eriliselt, kui tähtis on eneses toita häid mõtteid.

Ka niisuguses kriitilises olukorras, kus me praegu viibime, on kõige tähtsam, lähtudes pühade isade hoiakust, hoida head mõtet. Selle hea mõttega vaadata ajaloole, mis paljuski meid õpetab. Hea mõttega vaadata oleviku peale ja loota ka tuleviku paranemist. Olgu kuidas on, aga Issand on ju öelnud: „Kui Mind on taga kiusatud, siis kiusatakse teidki taga“ (Jh. 15: 20). Ent me ei arva ennast vääriliseks olla taga kiusatud õiguse pärast – pigem ikka meie patuseuse pärast.

Kui Tallinna püha piiskopmärter Platon koos teiste saatusekaaslastega Tartu krediidikassa hoones vangistuses viibis, tuli sinna üks komissar ning pani talle ja teistele vaimulikele ette kirjutada alla tekstile, kus oli sõnastatud nende täielik lahti ütlemine kõigest, mida nad Jumala kohta on rääkinud või õpetanud. Need, kes sellele alla kirjutavad, lastavat kohe vabaks. Seal oli ka luteri pastor Traugott Hahn, professor ja õpetlane. Tema muidugi ei kavatsenudki sellele paberile alla kirjutada, kuid teadusliku mõtteviisiga inimesena pakkus ta siiski välja, et nad võiksid seda küsimust igakülgselt arutada. Aga piiskop Platon tegi arutelule kiire lõpu, öeldes et siin pole midagi mõelda. Kristlastel ei ole valikut – nad peavad lihtsalt keelduma².

Veel piiskop Platonist: ta ei olnud mitte ainult usumärter, vaid ka Kiriku kanoonilise korra hoidja. Oma 24.10.1918 kirjas kindral Hugo von Katherile, kes oli saksa vägede ülemjuhataja Baltimaadel, loetles ta kõiki neid punkte, milles Saksa armee oli patustanud Kiriku vastu. Oma kirja lõpetas ta järgmiste sõnadega: „Võtame alanduses oma osa vastu, jääme sõnakuulmisesse ja seaduse pidamisse kuni lõpuni. Kohtumõistjaks meile jääb Jumal.”³

Loomulikult ei rääkinud ta siin mingist välisest seaduskuulekusest. Ka see on oluline, kuni ei lähe vastuollu kristliku südametunnistusega. Aga tema pidas silmas hoopis muud – allumist kirikuseadustele. Veel tahaksin lugeda teile ette ühe dokumendi, mis mulle just täna saadeti. See on pärit Rahvusarhiivist ja näitab ilmekalt, kuidas siin Eestimaa pinnal on avaldunud eri rahvusest õigeusklike suhted. Tegemist on vene koguduste esindajate seksiooni aruandega Eesti piiskopkonna täiskogul 21. märtsil 1919:

„Vene koguduste esindajad, tervitades rõõmuga seda püüdmist, mida on ilmutanud Eesti õigeusu kiriku esindajad, olles teinud praegustes tingimustes ära suure ja erakordse töö piiskopkonna täiskogul, ning seda vennalikku suhtumist, mida nad on ilmutanud vene koguduste vastu, olles kutsunud nende esindajad niisamuti osalema piiskopkonna asjade lahendamises, peame oma kohuseks rahu ja armastuse vaimus märkida järgmist:

² Vt *Danell S.*, Kuldrannake. Tartu: Ilmamaa, 1999, lk 259–260.

³ EAA.1978.2.169, lh 2 p.

1) Võttes arvesse, et piiskop Platoni ettepanekul läheb täielik ja vastutav võim piiskopkonnas neil juhtudel, kui ületamatud takistused nagu haigus, pikaajaline eemalolek jms peaksid raskendama tal oma kohustusi täitmast, üle Riia Piiskopkonna Nõukogule, et Konsistooriumi põhikirja järgi läheb võim piiskopi surma korral piiskopkonnas sama Nõukogu kätte ja et seda võimu ära kasutades pani Riia Piiskopkonna Nõukogu Läti koguduste liidule ette moodustada oma abinõukogu, mis aegajalt kannaks oma tegemistest ette Riia Piiskopkonna Nõukogule, oleme jõudnud arvamusele, et ka käesoleva piiskopkonna täiskogu kokkukutsumine pidanuks lähtuma samalt Riia Piiskopkonna Nõukogult (tegelikult lähtus aga vastasutatud Eesti Piiskopkonna Ajutiselt Nõukogult. – J.K.).

2) Seoses sellega, et Eesti õigeusu kirik on loodud Vene õigeusu kiriku tegelaste jõupingutuste tulemusel ja viibib ühtsuses oma emakirikuga, ja et märtrisurma surnud piiskop Platon sai oma pühitsuse Vene kiriku piiskoppidelt ja tema surma kohta on saadetud teade Vene patriarhile, oleme meie, vaidlemata vastu Aleksander Kaelase isikule, kelle kandidatuur Tallinna piiskopitoolile esitati juba 1917. aasta piiskopkonna täiskogul, jõudnud arvamusele, et kooskõlas kogumaapealsete kirikukogude reeglitega peaksid ka tema pühitsemise toime panema Vene Kiriku piiskopid.

3) Tunnistades eesti rahva rahvuslikku omapära ja suhtudes heatahtlikult Eesti õigeusu kiriku iseseisvuspüüdesse, soovime meie, eesti vene koguduste esindajad, oma rahvusliku omapära ja südamekalduvuse tõttu jääda oma emakiriku, nüüdisajal riigist lahutatud Venemaa õigeusu kiriku ustavateks lasteks, lootes et Eesti õigeusu kirik ei keela meile oma vennalikku soosingut.

4) Edaspidi aga, kuni eesti õigeusu kiriku faktilise iseseisvuse kehtestamiseni, viibides temaga ühtsuses ..., soovime siiski: a) et vene kogudused Eestis oleks koondatud eraldi praostkonda, b) et Piiskopkonna Nõukogu töös osaleksid vene koguduste vaimulikkonna esindaja või tema asetäitja ja nende koguduste ilmalik esindaja või tema asetäitja, c) et vene koguduste asjaajamises ja Piiskopkonna Nõukoguga suhtlemises võiks kasutada vene keelt.⁴

Miks ma seda lugesin? Sellepärast, et siin on niisugune inimlik mõistmine – ühe rahvuse esindajad mõistavad teise rahvuse eripära, tema rahvuslikku mentaliteeti. Ma näen siin paralleeli meie metropoliit Korneliusega, kes viiendat põlve Eestimaa kodanikuna, oli läbi imbinud kõikidest nendest asjadest, mis siin Eestimaal toimusid ja tundis sügavuti kohalikke olusid. Ta rääkis nagu isa Vladimirgi sellist kultuurset, natuke vanapoolset eesti keelt, mida meil oli hästi sümpaatne kuulata. Metropoliit Kornelius mõistis väga neid peensusi, mis tekivad rahvuslikul pinnal. Kindlasti oli see kristlik armastus, mis, nagu öeldakse, mõistab kõike – armastus mõistab ka teise

⁴ EAA.1655.3.3, lh 47–48.

inimese eripära. Võib oletada ja märgata, et paljud arusaamatused meie vahel ongi tihtipeale seotud sellega, et me oleme liiga rahvuslikud. Kristuses peaks tekkima *uus loodu*⁵, see on meie kutsumus ja üks me selle poole püüdlemegi. Oma iseloomu on inimesel muidugi raske muuta, kuid seda saab viljastada vaimuliku kastega.

Isa Valeri kohta meenub tore asi, et isa Valeri oli suur lohutaja. Inimesi lohutades armastas ta ikka öelda (olen seda elavatelt tunnistajatelt kuulnud), et „heida Issanda peale oma koorem ja Tema hoolitseb sinu eest“ (Ps. 55: 23). Isa Vladimir oli ka sarnases vaimus, nad olid isa Valeriga väga lähedased. Kui meil olid 1990ndatel aastatel Kirikus rasked ajad, tulime isa Toomasega tihtilugu isa Vladimiri juurde nõu küsima, et kuidas sellesse kõigesse suhtuda: kas osaleda näiteks Sinodi töös, kuna meid oli valitud Sinodisse? Isa Vladimir ütles, et osalege. Lööge kaasa, palvetage. Ja kui siis meile tundus mingisugune küsimus lahendamatu raske, kergitas isa Vladimir käe targu ülespoole ja ütles, et „hea on, et seal ikka ka mõeldakse“. Niisugused asjad jätavad hinge jälje, hing saab nendest toitu, kosub ja kogub julgust, nii et tahaks edasi liikuda.

Lubage mul veel lugeda sellest raamatust „Tallinna püha piiskopmärter Platon“ ette ühe huvitava lõigu. Nimelt kui Kroonlinnas tekkis eesti õigeusu kogudus, siis leidis häid inimesi, kes hoolitsesid selle eest, et kogudus saaks endale ka kiriku. Üks kohalik heategija ja rikas kaupmees ostis ära anglikaani kiriku hoone ja kinkis selle eestlastele. Järgnev ongi selle kiriku pühitsemisest.

„1. detsembril 1902 pühitses Kroonlinna isa Joann hoone Issanda Risti Ülestõstmise (Ristiülendamise) auks. Pärast pühitsemist teenis ta Liturgiat koos üheksa preestri ja viie diakoniga, kusjuures teenistust peeti nii slaavi kui ka eesti keeles. Nikolai Turkini poolt (see oligi see kaupmees, kes ostis eestlastele kirikuhoone. – J.K.) kiriku pühitsemise auks korraldatud pidulikul lõunasöögil 250 inimesele lausus Peterburi piiskopkonna eesti koguduste praost Pavel Kulbusch (s.o tulevane piiskopmärter Platon. – J.K.): „Me pühitseme täna lahke vene südame võitu, tänu kellele on oma pühakoda nüüd ka Kroonlinna eesti kogudusel, kes võib nüüd kindlalt sammuda vaimuliku kosumise ja edenemise teed. Pühale õigeusule ustavate põlisvenelaste käsi on sirutunud appi vaestele õigeusklikele eestlastele, kellest esimesed kogesid Liivimaal õigeusu valgust 60 aastat tagasi. Härrased! See on põhimõttelise tähtsusega üritus. Peterburi piiskopkonnas näeme esmakordselt niisugust armastuse vägitegu seni saatuse hooleks jäetud – kui võrrelda neid kõikjal end suurepäraselt sisse seadnud luterlike eestlastega – õigeusklike eesti vendade kasuks. Kiitus ja tänu neile, kes seda tegid. Tõstan pokaali armuküllase vene rahva

⁵ ...Kui keegi on Kristuses, siis ta on uus loodu; vana on möödunud, vaata, uus on tekkinud! (2 Kor. 5: 17)

terviseks ning soovin südamest, et kõik eestlased võtaksid siiralt, kogu hingest omaks selle, millega elab iga vene inimene“.”⁶

Soovitan kõigil seda raamatut lugeda, see on suurepärane ülevaade Eesti ajaloost, see on suurepärane ülevaade Eesti kirikuloost ja sealt on palju õppida.

Tagasi tulles selle juurde, millest sai alustatud: *otsige eelkõige Jumala riiki ja tema õigust, kõik muu antakse teile pealegi* (Mt. 6: 33). Loodame, et niisuguste pühade inimeste nagu piiskopmärter Platon või Kroonlinna isa Joann või meie armsad isakesed, keda me võisime oma silmaga näha ja oma käega katsuda, n-ö neist osa saada –, et nende eestpalvetega kõik need raskused, mida me praegusel ajal kanname, lahendatud saaksid. Au olgu Jumalale!

⁶ Кронштадтский вестник. 1902. № 142, lk 3.